

2. ÜNİTE: TÜRK TARİHİNDE YOLCULUK (3)

OSMANLI DEVLETİ'NDE ISLAHAT HAREKETLERİ

Islahat: Düzeltmeler, iyi hale getirme çalışmaları, reform anlamına gelir. Türk tarihinde ise, yaşanan dönemin gerektirdiği şartlara ulaşmak için yapılan **yenileşme hareketleridir**.

Tımar Sisteminin bozulması, yaşanan, isyanlar sonucu köyden kentlere göçlerin artması ile tarımsal üretimin azalması, Coğrafi keşifler sonucu İpek ve Baharat yollarının öneminin kaybetmesi ile vergi gelirinin azalması, savaşların uzun sürmesi ekonomide yaşanan önemli sorunlar olmuştur.

Askeri alanda ise; Yeniçeri Ocağının bozulması ve çıkarttıkları isyanlar ile devlet düzenini, otoritesini sarsmaları, askeri alanda yeniliklerin takip edilememesi, savaşların kaybedilmesi yaşanan olumsuzlara örnektir.

Duraklama Döneminde devlet daha çok askeri ve ekonomik alanda ıslahat çalışmaları yapmışsa da sorunların temeline inilemediğinden, baskı ve şiddet yolu takip edildiğinden istenilen amaçlara ulaşılamadı. Ayrıca, bu dönemde yapılan ıslahatlarda Avrupa örnek alınmamıştır.

Gerileme Döneminde ise, 1699 Karlofça Antlaşması'ndan 1792 Yaş Antlaşmasına kadar olan süreç, **Avrupa'nın üstünlüğü kabul edilmiş, Avrupa örnek alınarak birçok alanda ıslahatlar yapılmıştır**.

A) LALE DEVRİ (1718 – 1730)

1718 Pasarofça Antlaşması ile başlar, 1730 Patrona Halil İsyanı ile sona erer. Bu dönemde padişah III. Ahmet, sadrazamı ise Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'dır.

Bu dönemde yapılan ıslahatlar şunlardır;

- 1) Avrupa'ya **geçici elçiler** gönderilmiştir. Amaç, **Avrupa'daki gelişmeleri yakından takip edebilmektir. (Siyasi, Yönetim)**
- 2) **İlk özel (kişiyeye ait) matbaa** kurulmuştur. **İbrahim Müteferrika ve Sait Efendi** tarafından kurulan **matbaada basılan ilk eser Vankulu Lügâtı'dır.**
- 3) Yalova'da **kağıt fabrikası** açılmıştır. **(Ekonomi)**
- 4) İlk kez **çiçek aşısı** uygulanmıştır. **(Sağlık)**
- 5) **Kütüphaneler** açılmış, **Tercüme odaları** kurularak yabancı eserler Türkçe'ye çevrilmiştir. **(Eğitim – Kültür)**
- 6) Avrupa mimarisi örnek alınarak yeni eserler yapılmıştır.
- 7) Kumaş, çini **fabrikaları** açılmıştır. **(Ekonomi)**
- 8) Yeniçerilerden oluşan **Tulumbacılar Ocağı (İlk itfaiye teşkilatı)** kurulmuştur.
- 9) **Levnî**, bu dönemde **minyatür** alanında eserler ortaya koymuştur.

NOT: Lale Devrinde ASKERİ alanda ıslahat (yenilik) YAPILMAMIŞTIR.

B) III. SELİM DÖNEMİ (1789 – 1807)

- 1) **Nizam-ı Cedit** adında Avrupa tarzında (Fransa örneği) **yeni bir ordu** kuruldu. **(Askeri)**
- 2) Nizam-ı Cedit'in masraflarını karşılamak için **İrad-ı Cedit** adıyla **yeni bir hazine** kurulmuştur.
- 3) **İlk devlet matbaası** kuruldu. **(Eğitim – Kültür, Sosyal)**
- 4) Avrupa'da **sürekli (daimi) elçilikler** kuruldu. **(Siyasi, Yönetim)**
- 5) Kara subayı yetiştirmek için Mühendishane-i Berri Hümayun kuruldu.

NOT: Bu dönemde Avrupa örnek alınarak, planlı bir şekilde ıslahat çalışmaları yapıldı. Yapılan ıslahatlar özellikle Yeniçeriler tarafından kabul görmedi ve Kabakçı Mustafa İsyanı ile III. Selim tahtan indirildi.

Osmanlı Devleti Dağılıma Döneminde (1792-1922) ıslahat çalışmaları birçok alanda olmuş ve yine Avrupa kurumları örnek alınarak yapılmıştır.

C) II. MAHMUD DÖNEMİ (1808 – 1839)

1) Askeri Alanda Yapılan İslahatlar

- a) Yeniçeri Ocağı kaldırıldı. Bu olaya Vak'a-i Hayriye (Hayırlı Olay) denilir. (Askeri)
- b) Yeniçerilerin yerine modern ordu olan, **Asakir- i Mansure-i Muhammediye** adıyla kuruldu. (Askeri)
- c) **Asker sayısını ve vergi verecekleri belirlemek için Osmanlı' da ilk nüfus sayımı yapıldı.** Bu sayımda yalnızca Müslüman erkekler sayılmıştır. (Askeri, Sosyal, Ekonomi)
- d) Mehter Takımı kaldırılmış yerine Avrupa tarzında Mızıka-i Hümayun kurulmuştur.

2) Yönetim Alanında Yapılan İslahatlar

- a) **Divan teşkilatı kaldırıldı, yerine Nazırlıklar (Bakanlıklar) kuruldu.** Amaç, devlet otoritesini (**merkezi yönetimi**) güçlendirmektir. (Yönetim, Siyasi)
- b) Tımar Sistemi kaldırıldı.
- c) Devlet memurlarına fes, ceket ve pantolon giyme zorunluluğu getirildi.
- d) İlk kez remi dairelere resmini astırmıştır.
- e) **İlk resmi gazete olan Takvim-i Vekay- i çıkarılmaya başlandı.**(Yönetim, Eğitim, Kültür, Sosyal)

3) Eğitim Alanında Yapılan İslahatlar

- a) Mekteb-i Harbiye (Harp Okulu) açıldı.
- b) Mekteb-i Tıbbiye (Tıp Okulu) açıldı.
- c) **İlk kez Avrupa'ya öğrenci gönderildi. (Eğitim – Kültür)**
- d) Modern eğitim veren ortaokul düzeyinde Rüştiyeler; lise düzeyinde İdadiler ve kolej tarzında Sultaniler açıldı.
- e) Hukuk alanında devlet memuru yetiştirmek için Mekteb-i Maarif-i Adliye açıldı.
- f) Üniversite düzeyinde eğitim için **Dar'ül Fünun (İstanbul Üniversitesini)** kuruldu.
- g) **İstanbul'da ilköğretim zorunlu hale getirildi.**
- h) Öğretmen yetiştirmek için Dar'ül Muallimin (erkek öğretmen okulu) ve Dar'ül Muallimat (kız öğretmen okulu) adında okullar açıldı.

NOT: Sağlık alanında ilk kez Karantina Teşkilatı kurulmuştur.

19. ve 20. YÜZYIL'DA İLETİŞİM – ULAŞIM ALANINDA YAPILAN İSLAHATLAR

A) İletişim Alanında Yapılan İslahatlar

- 1) **İlk Türkçe resmi gazete olan Takvim-i Vekay- i yayımlanmaya başladı. (1831)**
- 2) **Posta Nezareti** kuruldu. (1840).
- 3) Vilayetlerde postaneler açıldı.
- 4) Mektuplara pul yapıştırma uygulaması başladı. (1863)
- 5) **Telgraf Müdürlüğü** kuruldu. (1855)
- 6) Vilayetlerde telgrafhaneler kuruldu.

NOT: 1871 tarihinde Posta Nezareti ile Telgraf Müdürlüğü birleşti.

B) Ulaşım Alanında Yapılan İslahatlar

1) Deniz Yolu Ulaşımında Yapılan İslahatlar

- a) 1828'de İstanbul'da **ilk buharlı gemi** kullanılmaya başlandı. (**Swift, Buğu, Yandan Çarklı**)
- b) 1851'de ulaşımı düzenli hale getirmek için **Şirket-i Hayriye (Şehir Hatları)** kuruldu.

2) Demiryolu Ulaşımında Yapılan İslahatlar

a) **Aydın - İzmir Demiryolu hattı yapılmaya başlandı. (1856) (İlk demiryolu hattı)**

b) İstanbul-Avrupa Demiryolu hattı açıldı. (1888)

****Orient Express** isimli tren ile **Avrupalı çok sayıda turist İstanbul'u** bu yolu kullanarak ziyaret etmiştir.

c) Hicaz Demiryolu projesinin temeli atıldı. (1900)

3) Ekonomi Alanında Yapılan İslahatlar

Ziraat Bankasının kurulması: Niş Valisi **Mithat Paşa** öncülüğünde **çiftçiyi tefecilerin elinden kurtarmak** amacıyla önce **Memleket Sandıkları** kurulmuştur. **Memleket Sandıkları daha sonrasında Ziraat Bankası** olmuştur. (1888)

TANZİMAT FERMANI (1839)

Padişah Abdülmecit' in isteğiyle yayınlanmıştır. **Gülhane Parkı'** nda halka duyurulduğu için **Gülhane-i Hattı Hümayun** olarak da bilinir.

*** Fransa İhtilali'nin sonuçlarının etkisi, Tanzimat Fermanı'nın kabul edilmesini sağlamıştır.

UYARI: Bu fermanın en önemli özelliği **Osmanlı tarihinde ilk kez kanun gücünün padişah üzerinde olduğunun** kabul edilmesidir. **Herkes kanun önünde eşit** olacaktır. **Padişah dahil herkes kanunlara uyacaktır.**

1. Osmanlı halkının bütününün can, mal ve ırzının korunması devlet güvencesine alınmıştır.
2. Vergiler gelire göre alınacaktır.
3. Askerlik ocak olmaktan çıkmış, zorunluluk haline getirilmiştir.
4. Avrupa tarzında laik mahkemeler kurulmuştur.
5. Miras hakkı yasallaşmıştır.

UYARI: Tanzimat Fermanı uygulama alanı bulamadı. Çünkü kendilerini devletin asıl sahibi olarak Müslüman Türk halkı, azınlıklarla aynı haklara sahip olmak istemedi. Bunun sonucu olarak İslahat Fermanı'na gereksinim duyulmuştur.

İSLAHAT FERMANI (1856)

Padişah Abdülmecit, Avrupalıların baskısıyla yayınlamıştır. Azınlıklara haklar vererek **azınlık ayaklanmaları durdurulmak ve yabancıların işlerimize karışmaları engellemek** istenmiştir. Paris Anlaşması'ndan iyi koşullar elde etmek için İslahat Fermanı yayınlanmıştır.

- ++ Hıristiyan ve Musevilerde devlet memuru olabileceklerdir.
- ++ Hıristiyan ve Museviler para karşılığında askere gitmeyebileceklerdi.
- ++ Mahkemelerde herkes kendi dinine göre yemin edebilecektir.

SEYYAHLARIN GÖZÜNDEN OSMANLI

Seyyah: Gezip görmeyi kendisine iş edinen kimseye denir.

Seyahatname: Seyyahın gezip gördüğü yerleri yazdığı metne denir.

En önemlisi seyyah **Evliya Çelebi; en önemli seyahatname **Evliya Çelebi Seyahatnamesi'** dir.

Çini, toprağın pişirildikten sonra şekil verilip tabak, vazo ve sürahi gibi eşyalar üretilmesine dayalı bir el sanatıdır.

Ebru, kıvamlı suyun üzerine gül dalı ve at kılından mamul fırçalar yardımıyla sığır ödü ilave edilerek ayarlanmış, suda erimez boyaların yüzeye serpilip kâğıda alınmasıyla oluşan kâğıt bezeme (süsleme) sanatıdır.

Hat, güzel yazı yazma ve süsleme sanatıdır. Bu işi yapanlara da **hattat** denir.

Osmanlı topraklarında dolaşan seyyahlar, seyahatnamelerinde **Türk kültürünün farklı özelliklerine** yer vermiştir. **Türklerin yaşam biçimi, evleri, eşyaları, misafirperverlikleri, yiyecek, içecekleri, kutlamaları, sporları**, seyahatnamelerin konularıdır.

Türk aile yapısı, Osmanlı topraklarında dolaşan seyyahların dikkatini çekmiştir. Osmanlı aile yapısının çok sağlam olduğunu yazan seyyahlar, yaşlılar ve çocuklar arasında yaşanan sevgi ve şefkati özellikle vurgulamışlardır.

Osmanlıda mahalle toplumsal birliğin temsiliydi. Mahallede mükemmel bir dayanışma vardı. Mahallede kadınlar bayram ve kış hazırlıklarını birlikte yaparlardı. Düğün, cenaze gibi merasimler hep birlikte yapılırdı. Maddi durumu iyi olmayanların ihtiyaçları mahalleli tarafından ortaklaşa karşılanırdı.

DİVAN- I HÜMAYUN

Padişah başkanlığında toplanan askeri, siyasi, idari, hukuki ve mali işlerin görüşüldüğü ve karara bağlandığı kuruldur. Günümüzdeki karşılığı **Bakanlar Kurulu'** dur. Danışma meclisi görevi görür, son karar padişaha aittir.

Divan-ı Hümayun' un Üyeleri ve Görevleri

Sadrizam: Padişahın vekilidir, padişahın sonra en yetkili kişidir. Günümüzdeki karşılığı **Başbakan**dır.

Vezirler: Paşa unvanını kullanan, bakanlık ve valilik görevini yerine getiren kişidir. Günümüzdeki karşılığı **Devlet Bakanlığı'** dir.

Kazasker: Kadı ve müderrislerin atama ve tayin işlerini yapan, devleti ilgilendiren davalara bakan kişidir. Günümüzdeki karşılığı **Adalet Bakanı'** dir.

Reis'ül Küttap: Padişah fermanlarına uygun olarak emirleri yazan, yabancı devletlerden gelen mektupları tercüme edip cevap veren kişidir. Günümüzdeki karşılığı **Dışişleri Bakanı'** dir.

Nişancı: Padişahın yazılarına imza (nişan)'sını koyan, tuğrasını çeken, arazi kayıtlarını tutan kişidir. Günümüzdeki karşılığı **Özel Kalem Müdürü'** dir.

Defterdar: Maliye işlerine bakan, gelir ve gideri ayarlayarak bütçe yapan kişidir. Günümüzdeki karşılığı **Maliye Bakanlığı'** dir.